

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XI

MERSİN
2005

KAAM YAYINLARI
OLBA
XI

© 2005 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılıda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

Olbaya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20 Fax: 00.90.212.244 32 09
e-mail: zero@kablonet.com.tr aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XI

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XI

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2005

*OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.*

İçindekiler/Contents

Gürcan Polat	
<i>Bir Anadolu-Akhaemenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümüls Önünde Steller ve Seremoni Alanları</i>	1
Muzaffer Demir	
<i>Antik Dönem Atina Toplumunda Karyalı Köleler</i>	25
Figen Çevirici	
<i>Daskyleion'da Ele Geçen Tapınan Kadın Figürinleri</i>	49
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Bithynia'dan Yeni Yazıtlar</i>	75
Bilal Söğüt	
<i>Tombs with Monumental Columns in the Olba Region</i>	103
Efrumiye Ertekin	
<i>İlkçağ'da Tarsus "Ketenciler" i ve Ketenleri</i>	155
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Kütahya Müzesi'nden Bir Grup Adak</i>	177
Murat Özyıldırım	
<i>Corycus Piskoposluğu ve VI. Yüzyıla Kadar Kristoloji Tartışmaları</i>	199

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu taktirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
  - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
  - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
  - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) yada Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi yada italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha yada resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita yada bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir. Görsel malzeme eğer taranmış olarak gönderilecekse uzun kenar: 12 cm, çözünürlük: 300 pixel/inch (en az); eğer tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise uzun kenar: 18.5 cm olmalıdır. Ayrıca görsel malzeme başka bir programa (Microsoft Word, Power Point vs.) gömülü olarak değil, Adobe Photoshop tif formatında gönderilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki Figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

DASKYLEİON'DA ELE GEÇEN TAPINAN KADIN FİĞÜRİNLERİ

Figen ÇEVİRİCİ*

ABSTRACT

Excavations held under the direction of Tomris Bakır since 1988 in Daskyleion have recently provided new data which shed light on Hellenistic religious identity of the city. A number of Hellenistic figurine fragments were unearthed during the excavations of the Hellenistic terrace walls located on the south-east of the Hisartepe mound. Among these groups of finds there are female worshiper figurines, female heads with stephanes, few Kybele figurines, figurines of women carrying children, applique Satyr heads, dancers, and some pieces belong to pinakes. Almost all of them were not found in situ, but within the earth flow. The reason why all these figurines were intensively grouped in this location cannot be determined because of the limited area of excavation. However, it can be suggested that this was a cult area in the Hellenistic times as almost all the finds are cult figurines.

Among these figurines the female worshipers are more dominant (totally 110 fragments) than the other types and most popular among Daskyleion Hellenistic figurines according to recent data.

All worshiper figurines were represented by dressed women standing and posing with right hand saluted in the front. They can be studied under four sub-groups based on the differences of their dresses:

The first (I) group of figurines carry stephanes on their heads. The himation going down from the top of the stephane moves from the right wrist leaving the saluted right hand outward to the left shoulder and surrounds the body tightly inclosing the left arm. The use of cloak worn over the head which is typical for worshiper female figurines have varied with the Daskyleion samples with stephanes. In the second (II) group of figurines, the himation on khiton is hanged down from the outward of the saluted right hand down to the waist. The third (III) group with types carrying children is less frequent among the female worshiper figurines. These types make worshipping gesture with right hand and carry a child in their left arms. On the last (IV) group of figurines, the himation hanging down from the top of the head and inclosing the right arm is pulled to the left with a straight line at the wrist level.

---

* Figen Çevirici, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bornova, İzmir-TÜRKİYE.

There are no examples with head preserved among the groups of II, III, and IV. However, many female heads with himations were uncovered. When the female worshiper figurines found in other ancient cities such as Troia and Pergamon are examined, it is observed that the himation was wrapped around the head and this is regarded as a characteristic for this type. The same situation can be observed in the examples from Daskyleion including small pieces by which the himation surrounding the body moves down from the top of the head (fig. 10, 11, 12-12a, 18-18a, 19-19a). In this respect, we claim that it is possible for the Daskyleion figurines whose heads couldn't be preserved in the II. III. and IV. groups that they can be described with himations wrapped around their heads.

Female worshiper figurines of Daskyleion began to appear after the 2nd century BC. and continued to be used until the end of Hellenistic period. That was the time when Hellespontos Phrygia including Daskyleion was governed by the Kingdom of Pergamon. It is known that the coroplastic masters of Pergamon during the reign of Attalid Dynasty were active to spread their artistic influence of Pergamon school which was the cultural center of the ancient world. Female worshiper figurines in Daskyleion must have been produced under these circumstances. However, these works are far behind the qualified Pergamon pioneers who presented a distinguished craft. When their simply worked dresses and frontal postures are considered, female worshiper figurines of Daskyleion seem to have an artistically poor and provincial style.

Female worshiper votive figurines were found in the sanctuaries of Demeter in Troia and Pergamon. For this reason, these are considered to be dedicated to Demeter in both cases. We suggest that the examples from Daskyleion found in earth flow were also votive figurines.

The Phrygians are known to be settled in Daskyleion from 8th century B.C. until the Hellenistic period. Therefore, the worship of Kybele has a long tradition in the town. The existence of the Hellenistic figurines representing Kybele among the cult figurines in Daskyleion reveals that the mother goddess cult representing fertility dates back to the earlier times and still survives in the Hellenistic period. Besides, the third group of the Daskyleion figurine types with the children show the courotrophos characteristic of the goddess and Kybele takes place among the goddesses who has a courotrophos characteristic. Thus, it is referred that the female worshiper figurines in Daskyleion were dedicated to Kybele.

Daskyleion'da 1988 yılından itibaren Tomris Bakır başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları, son yıllarda kentin Hellenistik dönem dinsel kimliğine ışık tutacak yeni veriler getirmiştir¹.

2003 yılı kazı sezonunda, Hisarteppe höyüğünün güneydoğusunda yer alan Hellenistik teras duvarlarının içindeki yapılanmayı anlamaya yönelik

¹ Bu çalışmayı yapmamı öneren ve orijinal malzeme üzerinde çalışmama izin veren Tomris Bakır'a teşekkür ederim.

çalışmalar, sürpriz buluntular vermiştir. Sözü edilen duvar yapılarının içinde kalan bir tepelik üzerinde açılan M-8 b1/c1 ile M-8 Kuzey Kesit açmalarından çok sayıda figürin parçası gün ışığına çıkarılmıştır. 2004 yılı kazı sezonunda ise aynı sektörde açılan HT-Doğu I ve HT-Doğu II açmalarıyla sektördeki yoğun figürin buluntularının devam ettiği gözlenmiştir. Bugüne kadar Hisartepe höyüğü üzerinde bu kadar yoğun figürin parçasının açığa çıkarıldığı başka bir sektörle henüz karşılaşılmamış olması, çalıştığımız alanın kimliği üzerine yeni öneriler getirmemizi sağlamıştır.

Hellenistik Devri temsil eden ve yoğun olarak ele geçen bu eserlerin oluşturduğu başlıca tipler arasında; tapınan kadın figürinleri, stephaneli kadın başları, az sayıda da olsa Kybele figürinleri, çocuk taşıyan kadın figürinleri, seramik üzerine applike edilmiş Satyr başları, dansçı kadınlar ve pinaklara ait parçalar bulunmaktadır. Ancak bahsi geçen buluntuların hemen hepsi tabakalarından değil, akıntı toprak içinden bulunmuştur. Çalışmalar şimdilik dar bir alanda devam ettiği için, figürinlerin ne amaçla kullanıldıkları henüz saptanamamıştır, ancak hemen hepsinin kült figürinleri olması, bu alanda Hellenistik Devirde bir kült alanının var olabileceğini akla getirmektedir.

Yukarıda anılan Daskyleion figürinleri arasında, tapınan kadınların diğer tiplere oranla baskın olması, dikkatimizi bu figürinler üzerine çekmiştir. 1952-55 yıllarında antik kentte kazı çalışmaları yapan Ekrem Akurgal dönemi buluntuları arasında yer alan yaklaşık 35 parça tapınan kadın figürinine, 2003-2004 kazı sezonlarında 75 civarında yeni figürin eklenmiştir². Böylece toplam sayısı 110'u bulan bu tip için, bugünkü verilerle, Daskyleion Hellenistik Devir figürinleri içinde en popüler olanıdır, diyebiliriz.

Antik dünyada insanların dua etme jesti olan ellerin havaya kaldırılarak selam pozunda tutulması, koroplastik sanatında tapınan kadın veya erkek figürinleri ile temsil edilmektedir. Ayakta durarak veya oturarak dua eden insanlar, ellerini kaldırmak suretiyle tanrılarına duydukları saygıyı ifade etmek istemişlerdir³. Tasvirler üzerinde, insanların bu pozda dua ederek tanrılara sığındıklarını ve tanrıların da aynı jestle onları koruma altına

² Akurgal dönemi Tapınan kadın figürinleri, tarafımdan Yüksek Lisans Tezi kapsamında incelenmiştir. Çevirici 1998, s. 56-60. Bu figürinler 2002 yılında Bandırma Arkeoloji Müzesine getirilmişlerdir.

³ Kaufmann 1913, s. 104-108; Walter 1910, s. 229-224; Ohm 1948, s. 252; Rutkowski 1986, s. 188-89; Dundand 1979, s. 202-205; Nilson 1941, Pl. 14, Fig. 4-5.

aldıklarını görüyoruz. Cumont, selam pozunun orijini, Samilerdeki dini seremonilere bağlamaktadır⁴. Doğulu tasvirlerde, çeşitli tanrıların ellerini havaya kaldırarak resmedildikleri örnekler, oldukça yaygındır. Tanrıların bu pozunu, kurtarıcı güç anlamına gelmektedir. Tanrıların yanı sıra onların dünyadaki yansımaları olan krallar ve saray çevresinden gelen kişilerin de, yine koruyucu güç olarak tasvir edildikleri örnekler bulunmaktadır. Özellikle sikkeler üzerinde, Akhaemenid krallarının veya Satraplarının sağ ellerini kaldırarak selam pozunda betimlendikleri bilinmektedir⁵. Perslerde görüldüğü gibi bu tip betimler doğu sanatında, çoğunlukla mühürler ve nümizmatik eserler üzerinde karşımıza çıkmaktadır⁶. Böylece kralların koruyucu ve güçlü imajı her yerde hissediliyor olmalıdır.

Selam pozunu, Arkaik devirden itibaren Yunan sanatında da yerini almıştır. L'Orange bu tarihin belki de Prehistorik çağa kadar geriye çekilebileceğinden bahsetmektedir⁷. Zamanla Akdeniz dünyasına yayılan bu jest, Roma Devrinde yardımseverliğin ve otoritenin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün bile Hıristiyanlık, Budizm ve bazı Yakın Doğu dinlerinde yerini korumaya devam etmektedir. Gerek sanat eserleri ve gerekse de yazılı metinler, selam pozunun antik dönem insanının dinsel yaşamındaki yerini ortaya koymuştur⁸. Yunan dünyasında bilhassa iyileştirici özelliği olan ve çocuk taşıyan tanrılar, sağ elleri havada tasvir edilmişlerdir. Buna en güzel örnek, doğum sancısı çeken anneye doğru ellerini kaldırarak onu koruma altına alan Artemis betimleridir⁹. Artemis dışında Zeus, Apollon, Athena, Hermes ve Hera gibi tanrıları, elleri havada koruyucu pozunda görmek mümkündür¹⁰. Diğer taraftan, özellikle cenaze seremonilerinin tasvir edildiği vazo resimlerinde, ölen kişinin çevresinde ağıt yakan insanların, sağ ellerini havaya kaldırmış oldukları görülebilmektedir. Sıradan insanların ellerini kaldırarak selam pozunu vermeleri, ölen kişinin kötü güçlerden korunması için tanrıya dua ettikleri anlamına gelmektedir¹¹. Yunan

⁴ Cumont 1926, s. 70.

⁵ L'Orange 1953, s. 158.

⁶ Cesnola & Stern 1954, Taf. LXXV- LXXVIII; L'Orange 1953, s. 157.

⁷ L'Orange 1953, s. 162.

⁸ L'Orange 1953, s. 162; Euripides, Helena, 63; Sophokles, Elektra, 453; Cassius Dio's, 43, 21; Homeros, Iliada 5. 433, 4. 249.

⁹ L'Orange 1953, s. 162.

¹⁰ L'Orange 1953, s. 163.

¹¹ L'Orange 1953, s. 164.

sanatında vazo resimlerinin yanı sıra, heykeltıraşlık eserlerinde de, elleri havada tasvir edilen tanrılara veya insanlara rastlanmaktadır¹². Bu eserler arasında terrakotta figürinler, yoğun olmamakla birlikte, Arkaik devirden itibaren görülmektedir¹³. Erken örnekler, genellikle ayakta duran, iki veya tek eli havada olan ve avuç içleri cepheden tasvir edilen kadın ve erkek figürinleri ile temsil edilmektedirler¹⁴. Hellenistik Devirde ise sadece selam pozu veren tapınan kadın figürinleri ile karşımıza çıkmaktadırlar. Terrakotta dünyasında nadir tipler olarak bilinen tapınan kadın figürinleri, Troia ve Pergamon eserleri ile tanınmaktadır. Bu tipte Pergamon'da 150 parça, Troia'da ise 12 parça figürin açığa çıkarılmıştır. Ayrıca Myrina, Assos, Kyme, Phokaia ve Smyrna'da da yine Hellenistik Devire ait az sayıda benzer kadın heykelciği ele geçmiştir¹⁵.

D. B. Thompson Troia'daki tapınan kadın figürinlerinin duruşunu ve giysi stilini Tegea'daki bir takdis kabartmasına dikkati çekerek, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına kadar takip edebilmiştir¹⁶. Burada, Karia'lı Mausolos'un kız kardeşi Ada, ellerini kaldırarak Zeus Stratios'u selamlamaktadır. Ada'nın gerek giysi stili ve gerekse cepheden tasvir edilmiş olan elleri, Troia ve Pergamon'da bulunmuş olan tapınan kadın figürinlerine öncülük etmektedir¹⁷.

Troia örnekleri Thompson tarafından ayakta ve oturarak ibadet edenler olarak iki ana grupta değerlendirilmiştir¹⁸. H. Hepding ise Pergamon figürinleri için sekiz farklı tip belirlemiştir¹⁹. Ancak E. Töpperwein, çoğunluğu küçük parçalar halinde açığa çıkarılan Pergamon örneklerinin kaç farklı

¹² Newhall 1931, s. 25, Fig. 23; Hekler 1909, Fig. 5-7; Svoronos 1908, s. 260-630, Pl. XCIV-CLXXXIV; Wiegand 1904, s. 161 Abb. 149; Jongkees 1948, s. 29-39; Vanderpool 1959, Pl. 73, Fig. I; Higgins 1954, Pl. 128, No. 884-885; Walters 1903, Pl. XXXII; Winter 1903, s. 146 No. 3; Higgins 1986, s. 132, No. 157.

¹³ Young 1955, s. 19; Gjerstad 1935, Pl. CLXXXII, CC, CCVIII, CCXXXVI, CCXXXVIII, CCXL.

¹⁴ Gjerstad 1935, Pl. CLXXXII, CC, CCVIII, CCXXXVI, CCXXXVIII, CCXL; Libertini 1930, Pl. LIII, No. 313.

¹⁵ Töpperwein 1976, s. 60; Mollard-Besques 1963, Pl. 113 No. d, e, g; Mollard-Besques 1972, Pl. 128, f-h.

¹⁶ Thompson 1963, s. 95; Jongkees, 1948, s. 29-39; Smith 1916, s. 65.

¹⁷ Thompson 1963, s. 96; Töpperwein 1976, s. 61-62.

¹⁸ Thompson 1963, s. 96.

¹⁹ Hepding 1910, s. 519.

tipte temsil edildiklerinin kesin olarak belirlenemeyeceğini, fakat sekizden fazla tip olduğunu bildirmektedir²⁰.

Daskyleion'da ele geçen tapınan kadın figürinleri arasında tamamı korunmuş herhangi bir örneğe sahip değiliz. Büyük bir bölümünü sadece tapınma hareketi yapan el parçasının oluşturduğu eserlerin tiplerini belirlemek zor olmuştur. Bu nedenle, bu tip figürinlerin tipolojik analizini yaparken, beraberinde bulunan diğer tiplerdeki figürin parçacıkları da ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece eserlerin duruşu ve korunamayan bölümleri hakkında görüş bildirmek mümkün olmuştur.

Tapınma hareketi yapan el parçalarının yoğun olarak açığa çıkarıldığı sektörlerde, yine aynı yoğunlukta, kadın figürinlerine ait gövde parçalarına da rastlanmıştır. Bu örneklerde kadın figürleri ayakta durmakta ve khiton üzerinde himation taşımaktadırlar. Bu parçalar tam örneklerini gördüğümüz Pergamon ve Troia'daki tapınan kadın figürinleri ile yakın benzerlik göstermektedirler. Ayrıca, Daskyleion'da bulunmuş olan oturan kadınlara ait figürin parçacıklarının, tapınan kadın tipiyle herhangi bir bağlantısının olmadığı anlaşılmıştır. Buradan yola çıkarak Daskyleion örneklerinin ayakta durduklarını söyleyebiliriz. Diğer taraftan Daskyleion tapınan kadın figürinleri küçük parçalar halinde olmasına karşın, tapınma hareketi yapan sol ele ait herhangi bir parçanın ele geçmemiş olması, figürinlerin sadece sağ ellerini selam pozunda tuttuklarını göstermektedir. Tapınan kadın figürinleri arasında nadir tipler olan ayakta durarak her iki eliyle birlikte tapınma hareketi yapan ve diz çöker vaziyette ibadet eden örnekler, Troya ve Pergamon'da bile birkaç parça ile temsil edilmişlerdir²¹. Bu nedenle üretimi yaygın olmayan bu tiplerin Daskyleion'da olmaması şaşırtıcı değildir. Bugünkü verilerle Daskyleion örneklerinin ayakta duran ve cepheden verilen sağ eli selam pozunda olan giyimli kadınlarla temsil edildikleri önerilebilir. Giysilerinde farklılıklar bulunan Daskyleion figürinlerini, dört alt gruba ayırmak mümkün olmuştur:

I. Grup (Kat. No. 1-9 ve Fig. 1-9)

Daskyleion tapınan kadın heykelcikleri içinde en yaygın tipi oluşturan bu figürinler arasında yer alan iki örnek, başlarıyla birlikte korunmuş

²⁰ Töpperwein 1976, s. 61.

²¹ Thompson 1963, s. 97-98; Töpperwein 1976, s. 66.

olarak ele geçmiştir (Kat. No. 1,2; Fig. 1-1a, 2)²². Bu grubu oluşturan figürinlerde, başın üzerinden inen himation, selam pozundaki sağ eli açıkta bırakarak sol omuza doğru çekilmiştir ve sol kolu da içine alarak vücudu sıkıca sarmaktadır. Bu heykelcikler, başlarında taşıdıkları stephane ile diğer merkezlerde ele geçen tapınan kadın heykelciklerinden ayrılmaktadırlar. Tapınan kadın figürinleri için tipik olan mantonun başa atılarak kullanılması, stephaneli Daskyleion örnekleri ile çeşitlilik kazanmıştır.

Akurgal dönemi Daskyleion kazılarında ele geçen bir grup stephaneli kadın başının, Pergamon ve Troia'daki stephaneli Kybele heykelcikleriyle benzerliğinden yola çıkarak, bu tanrıçayı temsil ediyebileceği düşünülmüştü²³. Ancak son yıllarda, Daskyleion'da yapılan sistemli kazı çalışmaları sırasında, benzer tipte stephaneli kadın başları (Kat. No. 3; Fig. 3-3a) ile tapınan kadın heykelciklerine ait parçalar bir arada açığa çıkarılmıştır. Terrakotta figürin parçalarının yoğun olarak ele geçtiği açmalarda bu iki tipin baskın olarak kendini göstermesi dikkat çekmektedir. Bu yoğun buluntu grubu, stephane taşıyan kadın başlarının kimliğine yönelik soruları tekrar gündeme getirmiştir. İki baskın tipte birlikte bulunan ve Kybele'yi temsil eden parçalar ise daha az sayıdadır. Bu nedenle Kat. No. 1 ve 2'de yer alan örneklerin de desteği ile, stephaneli başların tapınan kadın figürinlerine ait olduğu düşünülebilir. Ayrıca stephanenin Hellenistik Devir içindeki kullanımı, erken örneklerde olduğu gibi sadece tanrıçalarla sınırlı değildir. Bu durum stephaneli başların tapınan kadın figürinlerine ait olduğu görüşünü güçlendirmektedir²⁴. Kat. No. 1'de yer alan örnek, nispeten yüksek bir stephane taşımaktadır. Stephane'nin üzerinden atılan himation, omuzlara düşen saç lülelerinin kenarlarında görülebilmektedir. Figürin sağ kolunu dirsekten bükerek, açı yapmadan, vücuda yapışık olarak tutmaktadır. Selam pozundaki sağ el, sağ omuz üzerinde cepheden tasvir edilmiştir. Sağ elin parmakları plastik olarak değil, stilize çizgilerle belirtilmiştir.

Kat. No. 1'deki eserin sol kolunun tamamı korunamamıştır. Bununla birlikte benzer örnekler dikkate alınarak, sarkık olan kolun himationun altından giysiyi tuttuğu söylenebilir²⁵. Himationun sade ve yumuşak hatlı

²² Bu çalışmada incelenmiş olan figürinlerin çizimini yapan Arş. Gör. Fuat Yılmaz'a teşekkür ederim.

²³ Çevirici 1998, s. 55-56; Töpperwein 1975, s. 79-87; Thompson 1967, Pl. XII, No. 39

²⁴ Thompson 1967, s. 49.

²⁵ Leyenaar-Plaisier 1979, No. 1115; Çevirici 1994, Lev. VII, No. 1.

diyagonal kıvrımları altında, sol göğüs hissedilmektedir. Kat. No. 1'deki eserin giysi kıvrımları, zengin işçiliğe sahip olan Pergamon örneklerinin gerisinde kalmıştır. Aşınmış olmakla birlikte, yüz detayları tarihleyici kriterler taşımaktadır. Ortadan ayrılan saçlarla elde edilen yüksek üçgen alın, üst gözkapasının alt gözkapasına oranla daha belirgin olması, yumuşak kaş kavisinin göz kenarlarına kadar inmesi, erken Hellenistik dönem özellikleridir²⁶. Diğer taraftan, eserin frontal duruşu, parmakların gelişi güzel bir şekilde stilize verilmesi ve sade giysi kıvrımlarının şematik olarak işlenmiş olması geç Hellenistik döneme işaret etmektedir. Bu nedenle Kat. No. 1'deki eseri M.Ö. 1. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Bu grup içinde başıyla birlikte korunmuş olan bir diğer örnek, Kat. No. 2'de yer almaktadır. Eserin başında taşıdığı stephane, Kat. No. 1 örneğinde olduğu kadar dik değildir, ama yine de yüksek bir başlıktır. Bu örnekte de, diğerinde olduğu gibi, stephanenin üzerine atılan himation, sağ kolu bilek hizasında sararak sol omuza doğru çekilmiştir. Himationun altında khitonun derin 'V' yakası hissedilmektedir. Selam pozundaki elin parmakları bitişik olarak verilmiş olup, Kat. No. 1'den daha plastik özelliklere sahiptir. Başını hafif sağa çevirmiş olarak öne eğik tutan figürin, oval yüz hatlarına sahiptir. Gözler aşınmış olmakla birlikte, oldukça belirgin gözkapakları ile yarı açık tasvir edilmiştir. Dudakların hafif yukarı çekilmesiyle yüze gülümser bir ifade verilmiştir. Dudaklardan çeneye ve yüze geçişin belirgin hatlarla verilmesi, M.Ö. 2. yüzyılın figürinleri için karakteristik bir özelliktir²⁷. Bu nedenle Kat. No. 2'de yer alan eseri M.Ö. 2. yüzyıl içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Kat. No. 3'de yer alan örnekte, figürinin sadece stephane taşıyan başı korunmuştur (Fig. 3-3a). Eserin taşıdığı stephane, Kat. No. 2 örneği ile yakın benzerlik göstermektedir. Bu örnekte de himation, stephanenin üzerinden başa sarılarak tasvir edilmiştir. Bu nedenle, her ne kadar eli korunmamış olsa da, Kat. No. 3 örneğinin de bir tapınan kadın heykeliğine ait olduğunu düşünmekteyiz. Başını sağa doğru hafif eğik tutan figürin, dolgun yüz hatlarına sahiptir. Figürinin yüzü aşınmış olmakla birlikte, belirgin gözkapığı çizgileri hissedilmektedir. Bu nedenle eseri Hellenistik dönem içinde değerlendirmemiz gerekmektedir.

²⁶ Uhlenbrock 1990, s. 151

²⁷ Thompson 1963, Pl. XLVI, No. 217.

I. grup içine giren diğer altı gövde parçasının (Kat. No. 4-9; Fig. 4-9) ise tek tek tarihlenmesi oldukça zordur. Bunun nedeni eserlerin sadece iyi korunmamış olmalarından değil, aynı zamanda tapınan kadın figürinlerinin, tipolojik açıdan çok uzun süre değişim göstermemesinden de kaynaklanmaktadır. Kat. No. 4,7,8 ve 9'da yer alan eserlerde sadece cepheden verilen sağ el korunmuştur (Fig. 4, 7-7a, 8-8a, 9-9a). Yine de sağ kolu saran mantonun sol omuza doğru çekildiği anlaşılmaktadır. Kat. No. 5 ve 6'da yer alan iki örnek ise kısmen daha iyi korunmuş olduğu için sağ kolu saran mantonun yönü rahatlıkla görülmektedir (Fig. 5, 6). Kat. No. 6'da dar açıyla sola çekilen himationun altında, khitonun 'V' yakası oldukça belirgindir (Fig. 6). Pergamon ve Troia'daki tapınan kadın figürinlerinde himation, M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren bu şekilde kullanılmaktadır. Ancak bu iki antik kentte ele geçen eserlerde tapınma hareketi yapan sağ el, geniş bir açıyla vücuttan ayrı tutulmuş ve böylece figürinler hareket kazanmıştır. Daskyleion örneklerinde ise vücuda yapışık bir şekilde tasvir edilen sağ el, esere frontal bir özellik kazandırmaktadır.

II. Grup (Kat. No. 10-14 ve Fig. 10-14)

II. grubu oluşturan figürinlerde, khiton üzerine giyilen himation, selam pozundaki sağ elin dış konturu üzerinden belin altına kadar aşağıya sarkıtılarak verilmiştir. Elimizdeki örnekler küçük parçalar halinde olmakla birlikte, belin altına kadar inen himation parçasının buradan sola doğru çekilerek, sol kol üzerinden sarkıtılmış olduğunu düşünmekteyiz. Tapınan kadın figürinlerinde himationun belin altına kadar inmesi, yayınlanan Pergamon ve Troia örneklerinde görülmemektedir. Bu tip, Daskyleion eserleri içinde de az sayıda bulunmuştur. Kat. No. 10'da yer alan eserde cepheden verilen sağ el, sağ göğüs üzerinde tutulmuştur (Fig. 10). Bu örnekte cepheden verilen el, I. gruptaki figürinlere göre biraz hareket kazanmıştır. Selam pozundaki el, onu saran giysiyi hafifçe dışa doğru itmektedir. Figürin, himationun altında belden kemerle bağlanmış 'V' yakalı bir khiton taşımaktadır. Kemerin bağlanmasıyla giyside oluşan kıvrımlar sert bir üslupta verilmiştir.

Kat. No. 11'de yer alan örnek de aynı özelliklere sahiptir (Fig. 11). Bu eserde, khitonun belden kemerle bağlanmasıyla, göğüsler oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bir önceki parçada olduğu gibi bu parça da sert üslup özellikleri göstermektedir. Burada cepheden verilen sağ el biraz tahrip olmuştur.

Kat. No. 12'deki parçada elbise kıvrımları ilk iki örneğe oranla daha az plastik özellik taşımaktadır (Fig. 12-12a). Bunun yanı sıra yumuşak hatlara sahip giysi kıvrımları sade bir üslupla verilmiştir. Selam pozundaki sağ el, sağ omuz üzerinde biraz yukarda tutulmuştur. Başın üzerinden inen himation, elin hareketine bağlı olarak hafif dışa doğru çekilmiştir. Diğer örneklerde olduğu gibi bu eser de hareketsiz bir duruşa sahiptir.

Kat. No. 13 ve 14'de yer alan parçalarda ise, selam pozundaki sağ kol vücudun biraz daha önünde tutularak tasvir edilmiştir (Fig. 13, 14). Böylece onu sararak sola çekilen himationun tarzı biraz farklılık göstermektedir. Kat. No. 13'de sağ göğüs üzerindeki sağ elin biraz daha önde tutulmasıyla, dirsekten bükülen sağ kolun hatları görülmektedir. Elin hemen altından sola çekilen himationun diyagonal kıvrımları yumuşak hatlarla verilmiştir. Bu grup içinde incelediğimiz son parça (Kat. No. 14, Fig. 14), oldukça aşınmış olmakla beraber, Kat. No. 13 ile benzerlik göstermektedir. Son iki örneğin paralellere bugün İzmir müzesinde bulunan Kyme buluntuları arasında rastlanmaktadır²⁸. Muhtemelen Küçük Asya'da üretilmiş olan bir başka benzer örnek ise bugün özel bir koleksiyonda bulunmaktadır²⁹.

III. Grup (Kat. No. 15-16 ve Fig. 15-16)

Üçüncü grubu oluşturan çocuklu tipler, tapınan kadın figürinleri arasında nadir olarak görülmektedir. Bu figürinler sağ elleriyle tapınma hareketi yaparken, sol kollarında çocuk taşımaktadırlar. Daskyleion örnekleri arasında bu gruba giren iki figürin parçası bulunmaktadır (Kat. No. 15, 16; Fig. 15, 16). Bunun yanı sıra kucakta taşınan çocuklara ait çok sayıda küçük parça ele geçmiştir. Ancak bu parçalarda çocuğu taşıyan kadınların ellerinin hareketi tespit edilemediği için, figürinlerin tapınan kadınlara ait olduğunu söylemek zordur. Çünkü Daskyleion'da, tapınma hareketi yapan çocuklu kadın figürlerinden başka, bu hareketi yapmayan ancak çocuk taşıyan kadınlara ait buluntular da ele geçmektedir. Kucakta taşınan çocuklara ait bu figürin parçalarından 2 tanesi, Kat. No. 15'de yer alan çocuğun duruşu ve tipolojik özellikleri ile paralellik taşımaktadır³⁰. Bu nedenle III. gruba giren eserlerin sayıca artabileceği düşünülebilir.

²⁸ Çevirici 1994, Lev. V, No. 2, Lev. VII, No. 2.

²⁹ André 1948, Pl. XXV No. 122.

³⁰ Akurgal dönemi kazı buluntuları arasında yer alan bu 2 parça, kucaktaki pozisyonları ve başlarının işleniş göze alındığında Fig. 14'deki kucakta taşınan çocuğa yakın benzerlik göstermektedirler. Bu konu ile ilgili olarak bkz. Çevirici 1998, lev. 19 Kat. No. 40, lev. 20 Kat. No. 41.

Kat. No. 15'de ince bir khiton üzerine himation giyen kadın figürünü, sağ eliyle tapınma hareketi yaparken sol koluyla da bir çocuk taşımaktadır (Fig. 15). Sağ göğüs üzerinde cepheden verilen sağ eli dış konturu üzerinden saran himation, belin altından sol tarafa doğru çekilmiştir. Dirsekten bükülen sağ kolun hareketinden dolayı himationda oluşan kıvrımlar yumuşak hatlarla verilmiştir. Derin 'V' yakalı khitonun belden bir kemerle bağlanmasıyla giyside oluşan zengin kıvrımlar iyi işçilik göstermektedir. Buradaki figürünün himationu kullanım tarzı II. gruptaki örneklerle aynıdır. Sadece sol kolunda taşıdığı çocukla farklılık göstermektedir. Dolgun yüzü cepheden, vücudu profilden verilmiş olan çocuk, kendisini taşıyan kadını giysisinin yakasından tutmaktadır. Yüzü oldukça aşınmış olmakla birlikte, başın iki yanından omuzlara kadar inen dalgalı saçları, hafif gülümser ifadesi ve yuvarlak toplu yüz hatlarıyla Myrina'da ele geçen ve M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen Eros ve diğer çocuk başlarını hatırlatmaktadır³¹. Ayrıca bu eser, gerek himationu kullanım tarzı ve gerekse kucağında taşıdığı çocuğun hareketli pozu ile Assos üretimi olduğu düşünülen ve M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir örnekle de yakın paralellik göstermektedir³². Myrina ve Assos örneklerinden yola çıkarak Kat. No. 15'de yer alan eseri M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmek mümkündür.

Kat. No. 16'daki parça ise oldukça aşınmış olmasına ve kötü işçiliğine rağmen bu grubu oluşturan iki örnekten biri olması nedeniyle önem taşımaktadır (Fig. 16). Sağ eli cepheden verilen kadın figürünün selam pozundaki kolunu sararak sol kola çekilen himationu giyiniş tarzı, I. gruptaki figürlere benzemektedir. Ancak burada sol kolda taşınan çocuğun başı sol omuz üzerinde tutulduğundan, himation biraz daha aşağıdan çekilmiştir. Figürin, oldukça aşınmış olması nedeniyle tarihleyici kriter taşımamaktadır. Bununla beraber eseri diğer gövde parçaları gibi Hellenistik Devir içinde değerlendirmemiz gerekmektedir.

IV. Grup (Kat.No: 17-19; Fig. 17-19)

Son grubu oluşturan figürinlerde başın üzerinden inerek cepheden verilen ve sağ kolu saran himation, bilek hizasında bu kez düz bir hatla sola doğru çekilmektedir. Pergamon ve Troia'da az sayıda ele geçen ve iki eliyle birden

³¹ Leyenaar-Plaisier 1979, Pl. 126-128; Mollard-Besques 1963, Pl. 62 b, Pl. 162 a-c,f

³² Töpperwein 1976, s. 66, Taf. 103 B.

tapınma hareketi yapan figürinlerde, himationun bu tarzda kullanıldığını görüyoruz. Ancak IV. grup içinde incelediğimiz Daskyleion figürinlerinin (Kat. No. 17, 18, 19; Fig. 17, 18-18a, 19-19a) hiçbiri sol koluyla birlikte korunmamıştır. Diğer taraftan yukarıda da belirtildiği gibi Daskyleion buluntuları arasında, tapınma hareketi yapan herhangi bir sol el parçası da bulunmamaktadır. Bu nedenle Daskyleion örneklerinin Pergamon ve Troia figürinlerinde olduğu gibi iki elleriyle birden selam pozunda olduklarını söylemek zordur. Aslında bu tipler tapınan kadın figürinleri arasında oldukça nadir görüldüğü için bugüne kadar karşılaşmamış olmamız belki de şaşırtıcı olmamalıdır.

Kat. No. 17’de yer alan figürinin sol omuzu, sağ omzuna göre daha yukarıda tutularak esere hareket kazandırılmıştır (Fig. 17). Bu harekete bağlı olarak alçak tutulan sağ kolu saran himation, belin altından sol kola doğru düz bir hatla çekilmiştir. Böylece khitonun belden bir kemerle bağlanmasıyla oluşan kıvrımlar görülmektedir.

Kat. No. 18’deki parçada ise sadece selam pozundaki sağ el ve onu saran himation korunmuştur (Fig.18-18a). Buradaki figürinde de selam pozundaki el, sağ göğüs üzerinde alçak tutulmuştur. Oldukça aşınmış olan elin dış konturu üzerinden geçen himation, iki sade kıvrımla temsil edilmiştir.

Kat. No. 19’da yer alan son parça ise diğerlerine oranla daha iyi korunmuştur (Fig. 19-19a). Boynu ile birlikte korunan figürin, sert bir üsluba sahiptir. Himation, bu kez sol kola doğru düz ve tek bir kıvrımla devam etmektedir. Himationun altına giyilen khitonun ‘V’ yakası, doğallıktan uzak şematik bir işçilik göstermektedir.

Bu grubu oluşturan eserlerde olduğu gibi, himationun göğüs altından düz bir hatla sol kola doğru çekilmesi, yukarda bahsi geçen Tegea’daki adak kabartması ile M.Ö. 4. yüzyıla kadar gitmektedir³³. Bu tiplerin terrakotta dünyasında öncülüğünü yapan Pergamon figürinleri ise M.Ö. 3. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 1. yüzyıla kadar görülmektedirler³⁴. Küçük parçalar halinde ele geçen ve tarihleyici kriter taşımayan Kat. No. 17 ve 18’de yer alan eserler bu yüzyıllar içinde değerlendirilebilir. Kat. No. 19 ise, eserin frontal duruşu ve sert üslubu nedeniyle geç Hellenistik döneme işaret etmektedir.

³³ Jongkees 1948, s. 31-32; Laumonier 1958, s. 627.

³⁴ Töpperwein 1976, Taf. 39, 240-248, Taf. 40, 249.

IV. grupta da, II. ve III. gruptaki parçalarda olduğu gibi başı korunan bir örnek bulunmamaktadır. Ancak kazı çalışmaları sırasında, tapınan kadın figürinleriyle birlikte çok sayıda himationlu kadın başı açığa çıkarılmıştır (Kat. No. 20; Fig. 20-20a). Troia ve Pergamon gibi diğer antik kentlerde ele geçen tapınan kadın figürinlerine bakıldığında, hepsinde karakteristik olarak, himationun başa sarılarak tasvir edildiği görülmektedir.

Küçük parçalardan oluşan Daskyleion örneklerinde de vücudu saran himationun, başın üzerinden aşağı doğru indiği gözlenmiştir (Fig.10, 11, 12-12a, 18-18a, 19-19a). Buradan yola çıkarak başı korunamamış olan II., III. ve IV. gruptaki figürinlerin, himationları başlarına sarılarak tasvir edilmiş olabileceklerini öneriyoruz.

Yukarıda dört grup altında incelediğimiz Daskyleion tapınan kadın figürinlerinin, bugünkü verilerle M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren antik kentte görülmeye başladığını ve Hellenistik Devir sonuna kadar kullanımlarının devam ettiğini söyleyebiliriz. M.Ö. 334 yılında Parmenion'un, Daskyleion'u ele geçirmesiyle birlikte, antik kentte yeni bir dönem başlamıştır³⁵. Diadochlar dönemi, Bithynia kralı I. Nikomedes'in (M.Ö. 280) Hellespontos Phrygia'sında hakimiyet kurmasıyla son bulmuş ve II. Eumenes döneminde (M.Ö. 197-160) bölge, Roma tarafından, Pergamon krallığına bağlanmıştır³⁶.

Bu figürinlerin Daskyleion'da kullanım gördükleri dönem, Hellespontos Phrygia'sının Pergamon krallığına bağlandığı zamana rastlamaktadır. Hellenistik Devrin önde gelen bir kültür merkezi olan Pergamon'da, Attalos'lar döneminde özellikle koroplastik ustalarının, Pergamon ekolünü yaymak üzere bölgede etkinliklerde buldukları bilinmektedir³⁷. Thompson, Pergamon ekolünün Troia'lı sanatçılara ilham kaynağı olduğundan söz etmektedir. Daskyleion tapınan kadın figürinleri de Pergamon'lu sanatçıların bölgedeki aktivitelerinin etkisiyle üretilmiş olmalıdırlar. Ancak bu eserler, iyi işçilik gösteren kaliteli Pergamon öncüllerinin gerisinde kalmışlardır. Daskyleion tapınan kadın figürinleri sade işçilik gösteren giysileri ve frontal duruşları ile genel olarak artistik özelliklerden yoksun, taşralı bir üslupla yapılmışlardır.

³⁵ Bakır 1991, s. 82.

³⁶ Bakır 1991, s. 83.

³⁷ Uhlenbrock 1990, s. 72; Thompson 1963, s. 15.

Figürinlerin genel karakteristiğini, selam pozundaki elin vücuda yapışık olarak verilmesi ve onu saran giysinin sade kıvrımları oluşturmaktadır. Halbuki bu tiplerin öncüsü olan Pergamon örneklerinde selam pozu veren ellerin vücuttan ayrılarak serbestçe tutulduğunu ve giysilerin vücut hareketine uygun zengin kıvrımlara sahip olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan I. ve II. grupta incelediğimiz parçalar göz önünde bulundurulduğunda, Daskyleion örneklerinin Pergamon ve Troia’da ele geçen figürinlerden farklı, özgün bir anlayışla tasvir edildiklerini de söyleyebiliriz.

Birer adak figürini olan tapınan kadın heykelcikleri, Pergamon ve Troia’da Demeter kutsal alanından ele geçmiştir. Bu nedenle heykelciklerin, her iki antik kentte de tanrıça Demeter’e adandıkları düşünülmektedir. Bu figürinlerin açığa çıkarıldığı diğer antik kentlerdeki buluntu yerleri ise sorundur³⁸. Akıntı toprak içinde ele geçen Daskyleion örneklerinin de adak figürinleri olduğunu düşünmekteyiz.

M.Ö. 8. yüzyılın ortalarından Hellenistik Devire kadar Phryglerin Daskyleion’da yerleşim gördüğü bilinmektedir. Phryglerle beraber tanrıça Kybele’nin, bu antik kentte köklü bir geçmişi bulunmaktadır³⁹. Daskyleion Hellenistik Devir kült figürinleri arasında tanrıça Kybele’yi temsil eden örneklerin varlığı, erken dönemlerden gelen ve bereketi temsil eden ana tanrıça kültürünün Hellenistik Devirde de devam ettiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan tapınan kadın figürinleri arasında III. Grubu oluşturan çocuklu tipler, bu figürinlerin kourotrophos özelliği taşıyan bir tanrıçaya sunulduğunu göstermektedir. Emziren anne anlamına gelen kourotrophos, bereket ve doğurganlık özelliği olan birçok tanrıçanın yan ismi veya sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁰. Ana tanrıça Kybele de kourotrophos özelliği taşıyan tanrıçalar arasında yerini almıştır⁴¹.

Daskyleion’da, M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Akhaemenid Dönem Sonuna kadar varlığı saptanan Phryg Kültürüne bağlı olarak Kybele Kültü’nün, Hellenistik Devirde de devam ettiğini ve çocuklu figürinlerin de desteği ile, tapınan kadın figürinlerinin tanrıça Kybele’ye adanmış oldukları anlaşılmaktadır.

³⁸ Sadece Myrina’dan gelen dört örneğin mezar buluntusu olduğu bilinmektedir, bkz. Mollard-Besques 1963, 96, pl. 113 d-g. Ancak bu örneklerin sayısı genelleme yapmak için yeterli değildir.

³⁹ Bakır 1990/1991, s. 60-61; Bakır-Gusmani 1991, s. 157-164, Taf. 19; Bakır-Gusmani 1993, s. 135-144; Bakır-Akbaşoğlu 1997, s. 229-238; Bakır 2003, s. 1, 7.

⁴⁰ RE XI-2, s. 2215-2216; Schrader 1896, s. 266.

⁴¹ Price 1978, s. 6-7; Farnell 1912, s. 9.

KATALOG

I. Grup

Kat. No. 1

Figür 1

Tapınan Kadın Figürini

1999, I. Sondaj Kule Açması. H. 11,2 cm., G. 7 cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Selamlama pozundaki sağ el, sağ omuz üzerinde cepheden verilmiş. Başında taşıdığı yüksek stephanenin üzerinden inen himation, eli açıkta bırakacak şekilde sol omuza doğru çekilmiş. Elin hareketinden dolayı giyside oluşan kıvrımlar şematik. Ortadan ayrılarak taranan saçlar yanlarda, omuz üzerine düşmekte. Yüz hatları dolgun. Gözler aşınmış, alt ve üst göz kapağının belirginliği hissediliyor. Burun büyük, dolgun dudaklar kapalı ve üst dudak yay şeklinde verilmiş. Başın sağ üst kısmı, vücudun alt bölümü ile arkası, kırık ve eksik.

M.Ö. 1. yüzyıl

Krş.: Burun için bkz., Thompson 1963, Pl. XXXVIII, No. 172; gözler için bkz., Thompson 1963, Pl. XX, No. 72; stilize el için bkz., Leyenaar-Plaisier 1979, No. 1115; oval yüz için bkz., Leyenaar-Plaisier 1979, No. 833; Mollard-Besques 1963, pl. 113, d,e,g.

Kat. No. 2

Figür 2

Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 8,9 cm., G. 2,9 cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Selam pozundaki sağ el cepheden verilmiş. Khiton üzerine giydiği himation, başında taşıdığı yüksek stephanenin üzerinden inerek sağ elin etrafından sol omuza doğru devam etmekte. Sağa yönelmiş olan baş, aşağı doğru hafif eğik verilmiş. Saçlar ortadan ayrılarak taranmış. Göz detayları aşınmış. Baş, vücudun sol üst kısmı ile vücudun aşağısı ve arka bölüm, kırık ve eksik.

M.Ö. 2. yüzyıl

Krş.: Leyenaar-Plaisier 1979, No. 369; başın duruşu için bkz., Leyenaar-Plaisier 1979, s. 120, No. 896; dudaklar için bkz., Thompson 1963, Pl. XLVI, No. 217; çene ve dudaklar için bkz., Thompson 1963, Pl. LIII, No. 270-271; Mollard-Besques 1963, pl. 113, d,e,g.

Kat. No. 3

Figür 3

Stephaneli Kadın Başı

1993, M8 Kuzey Kesit Açması, H. 4,1 cm., G. 2,6 cm. Az mikalı, sarımsı kırmızı hamur. Yer yer patina izleri korunmuş. Stephane taşıyan baş, sağa doğru hafif eğik tutulmuş. Ortadan ayrılan saçlar, omuzların üzerine düşmekte.

Oldukça aşınmış olan yüz dolgun hatlara sahip. Gözkapağı çizgileri belirgin, burun büyük. Boyundan itibaren vücudun alt kısmı ve arkası kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Krş.: Thompson 1963, Pl. XXI, No. 75; belirgin gözkapakları için bkz., Leyenaar-Plaisier 1979, Pl. 134, No. 1036-137, Pl. 137, No. 1065, Pl. 141, No. 1089.

Kat. No. 4

Figür 4

Tapınan Kadın Figürini

1988, II. Kesit Açması. H. 3,5 cm., G. 2,9 cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Beyaz patina kısmen korunmuş. Khiton üzerine giyilen himation, cepheden tasvir edilen sağ eli açıkta bırakacak şekilde sol omuza doğru çekilmiş. Elin pozisyonundan dolayı himation üzerinde oluşan kıvrımlar oldukça belirgin bir şekilde verilmiş. Sağ el ve onu saran himationun küçük bir bölümü dışında, eserin tamamı kırık ve eksik.

Helenistik Devir

Kat. No. 5

Figür 5

Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 4,7 cm., G. 4 cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Himation'un içinden çıkan selam pozundaki sağ el, sağ göğüs üzerinde alçak tutulmuş. Sağ kolu bilekten itibaren saran himation parçası verev bir kıvrımla sol omuza doğru çekilmiş. Baş ve vücudunun alt kısmı ile arkası, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Krş.: Töpperwein 1976, Taf. 41, No. 255.

Kat. No. 6

Figür 6

Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 5,5 cm., G. 4 cm. Mikalı, açık kırmızı hamur. Sağ el, sağ göğüs üzerinde cepheden tasvir edilmiş. Eli bilekten itibaren çevreleyen himationun kıvrımları yukarı, sol omuza doğru çekilmiş. Himation altında 'V' yakalı khiton görülmekte. Baş, gövde altı, arka bölüm, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Krş.: Töpperwein 1976, s. 64, Taf. 41, No. 262-263.

Kat. No. 7

Figür 7

Tapınan Kadın Figürini

2004, HT-Doğu/I Açması. H. 5,5 cm. G. 3,4 cm. Mikalı, sarımsı kırmızı hamur. Himationun içinden çıkan sağ el, sağ omuz üzerinde ve cepheden verilmiş. Eli çevreleyen himation, sol omuza doğru yukarı çekilmiş. Baş, vücudun sol üst ve alt bölümü ile arkası, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Kırş.: Töpperwein 1976, s. 63-64, Taf. 40-41, No. 254-255.

Kat. No. 8

Figür 8

Tapınan Kadın Figürini

2003, M8-Kuzey Kesit Açması. H. 6,1 cm., G. 3,6 cm. Az mikalı, sarımsı kırmızı hamur. Sağ omuz üzerinde cepheden verilen sağ el aşınmış. Eli çevreleyerek sol omuza çekilen himation kıvrımı hissediliyor. Baş, vücudun sol üst ve alt bölümü ile arkası, kırık ve eksik.

Helenistik Devir

Kat. No. 9

Figür 9

Tapınan kadın Figürini

2003, M8-b1/c1 Açması. H. 4,8cm., G. 3,4cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Başın üzerinden inen himation, cepheden verilen sağ eli çevreleyerek sol omuza doğru çekilmiş. Boyun hafif öne eğik tutulmuş. Baş, vücudun sol üst ve alt bölümü ile arkası kırık ve eksik.

Helenistik Devir

II. Grup

Kat. No. 10

Figür 10

Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 4,8 cm., G. 6,4 cm. Mikalı, kırmızımsı kahverengi hamur. Sağ göğüs üzerinde tutulan sağ el, cepheden verilmiş. Sağ bileğin dış konturundan belin alt kısmına kadar aşağı sarkıtılan himation, buradan sola çekilmiş. Göğüslerin altından bir kemerle bağlanan derin 'V' yakalı khi-tonun kıvrımları, sert işçilik göstermekte. Baş, vücudun alt kısmı ile arkası, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Kırş.: Leyenaar-Plaisier 1979, No. 1115.

Kat. No. 11

Figür 11

Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 4,3 cm., G. 4,6 cm. Mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Başın üzerinden inen himation, selam pozundaki sağ elin dış konturundan belin altına kadar aşağı sarkıtılarak verilmiş. Himation altında 'V' yakalı khitonun belden bir kemerle bağlanmasıyla belirginleşen göğüsler sade kıvrımlarla verilmiş. Baş, vücudun alt kısmı ile arka bölümü, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Kat. No. 12

Figür 12

Tapınan Kadın Figürini

2004, HT-Doğu/I Açması. H. 5,1 cm., G. 2,4 cm. Mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Yer yer patina izleri korunmuş. Sağ el, sağ omuz üzerinde cepheden verilmiş. Başın üzerinden inen himation, boyun hizasında elin pozisyonu ile hafif açılarak aşağı doğru sarkıtılmış. Himationun içine giydiği derin 'V' yakalı khiton, göğüslerin altında bir kemer taşımakta. Baş, vücudun sol yarısı ve alt kısmı ile arka bölümü, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Kat. No. 13

Figür 13

Tapınan Kadın Figürini

2003, M8-b1/c1 Açması. H. 3,4 cm., G. 3,6 cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Dirsekten bükülen sağ kol vücudun önünde tutulmuş. Sırtın üzerinden gelerek vücudu saran himation, selam pozundaki sağ eli çevreledikten sonra aşağıdan sola doğru çekilmekte. Himationun bu şekilde çekilmesiyle giyside oluşan kıvrımlar yumuşak hatlarla verilmiş. Baş, vücudun sol yarısı ve alt kısmı ile arka bölümü, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Krş.: Çevirici 1994, Lev. V, No. 2, Lev. VII, No. 2; Andrén 1948, Pl. XXV, No. 122.

Kat. No. 14

Figür 14

Tapınan Kadın Figürini

2003, M8-b1/c1 Açması. H. 3,4 cm. G. 3,6 cm. Az mikalı, kırmızımsı sarı renkli hamur. Cepheden verilen sağ eli çevreleyen himation, elin altından aşağı doğru çekilmiş. Sağ dirseğin hareketinin giyside yarattığı gerginlik hissediliyor. Parmaklar birleşik. Baş, vücudun sol yarısı ve alt kısmı ile arka bölümü kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

III. Grup

Kat. No. 15

Figür 15

Çocuklu Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 5,3 cm., G. 5,2 cm. Mikalı, açık kırmızı hamur. Sağ el, sağ göğüs üzerinde cepheden verilmiş. Himation'un altına giyindiği 'V' yakalı khitonun göğüslerin altında bir kemerle bağlanmasıyla oluşan kıvrımlar belirgin. Himation, selam pozundaki sağ eli açıkta bırakarak aşağıda, bel hizasından sola çekilmiş. Figürin sol kolunda, giysisinin yakasını tutan çıplak bir çocuk taşımakta. Dolgun yüzü cepheden, vücudu profilden verilmiş olan çocuğun yüz hatları oldukça aşınmış. Baş, vücudun alt bölümü ile arkası, kırık ve eksik.

M.Ö. 2. yüzyıl

Krş.: Töpperwein 1976, s. 66, Taf. 103 B; çocuğun yüz hatları için bkz., Leyenaar-Plaisier 1979, Pl. 126-128; Mollard-Besques 1963, Pl. 62 b, Pl. 162 a-c,f ; Chesterman 1974, s. 71, No. 82.

Kat. No. 16

Figür 16

Çocuklu Tapınan Kadın Figürini

2003, M8 Kuzey Kesit Açması. H. 6,4 cm. G. 7,2 cm. Mikalı, kırmızımsı sarı hamur. Başın üzerinden inen himation, cepheden verilen sağ elin etrafından, sol omuz üzerindeki çocuğun sadece başını açıkta bırakacak şekilde sola çekilmiş. Oldukça aşınmış olan figürinin giysi kıvrımları şematik verilmiş. Baş, vücudun alt kısmı ile arkası, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

IV. Grup

Kat. No. 17

Figür 17

Tapınan Kadın Figürini

1952-1955 sondaj buluntusu. H. 4,3 cm, G. 3,1 cm. Mikalı, kırmızımsı kahverengi hamur. Sol omuzu sağ omzuna göre daha yukarıda tutularak hareket kazanan figürinin sağ eli, sağ göğüs üzerinde cepheden verilmiş. 'V' yakalı khitonun belden bir kemerle bağlanmasıyla giyside oluşan sade kıvrımlar hissedilmekte. Baş, vücudun alt kısmı ile arkası, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Kat. No. 18

Figür 18

Tapınan Kadın Figürini

2003, M8 Kuzey Kesit Açması. H. 6,5 cm. G. 3,3 cm. Mikalı, sarımsı kırmızı hamur. Selam pozundaki sağ el cepheden verilmiş. Başın üzerinden inen himation, sağ elin altından düz bir hatla iki kıvrım halinde sola çekilmiş. Sağ göğüs üzerindeki elin himationu çekmesinden oluşan gergin kıvrımlar belirgin. Baş, vücudun sol üst ve alt kısmı ile arka bölümü, kırık ve eksik.

Hellenistik Devir

Krş.: Mollard-Besques 1972, Pl. 128, No. 614, 616; Töpperwein 1976, Pl. 39, No. 240, 242.

Kat. No. 19

Figür 19

Tapınan Kadın Figürini

1991, F6 Doğu Açması. H. 7,5 cm., G. 5,5 cm. Mikalı, sarımsı kırmızı hamur. Selam pozundaki sağ el, sağ göğüs üzerinde cepheden verilmiş. Parmaklar oldukça aşınmış. 'V' yakalı khiton üzerine himation giyinmiş. Başın üzerinden inen himationun altından sarkan saçlar, omuzların üzerine düşmekte. Cepheden verilen eli bilek hizasında çevreleyerek sola doğru düz bir hat şeklinde devam eden himationun kıvrımları, sert bir iççilik göstermekte. Baş, vücudun sol üst ve alt bölümü ile arkası, kırık ve eksik.

Geç Hellenistik Dönem

Krş.: Töpperwein 1976, Taf. 40, No. 249.

Kat. No. 20

Figür 20

Himation' u Başına Sarmış Kadın Başı

2004, HT-Doğu/II. H. 5,5 cm., G. 3,7 cm. Az mikalı, açık kırmızı hamur. Baş, hafif sağa geriye doğru eğik tutulmuş. Başın üzerinde himation taşımakta. Ortadan ayrılan saçlar geriye taranarak arkada toplanmış. Oval yüz hatlarına sahip olan figürinin alt ve üst gözkapakları belirgin. Burun büyük, üst dudak yay şeklinde. Dudaklar üzerinde patina izleri korunmuş. Boynun alt sınırından itibaren vücudun alt kısmı ve arkası kırık ve eksik.

M.Ö. 2. yüzyıl

Krş.: Başın duruşu ve oval yüz için bkz., Thompson 1963, Pl. XLVII, No. 219; gözkapakları için bkz., Leyenaar-Plaisier 1979, Pl. 136, No. 1061-1062, burun için bkz. Pl. 133, No. 1033.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Andrén 1948 Andrén, A., 'Classical Antiquities in the Zorn Collection', Opusc. Arch. V, Lund.
- Bakır 1990/1991 Bakır, T., A Phrygian Inscription Found at Daskyleion, Museum 4, 60-61.
- Bakır 1991 Bakır, T., Daskyleion, Höyük I, 75-84.
- Bakır – Gusmani 1991 Bakır, T. – R. Gusmani, Eine neue phrygische Inschrift aus Daskyleion, Epig. Anat 18, 157-164, Taf. 19.
- Bakır – Gusmani 1993 Bakır, T. – R. Gusmani, Graffiti aus Daskyleion, KADMOS 32, 135-144.
- Bakır-Akbaşıoğlu 1997 Bakır-Akbaşıoğlu, T., Phryger in Daskyleion, Frigi e Frigio, 229-238.
- Bakır 2003 Bakır, T., Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine Phrygia Bölgesi Akhaemenid Satraplığı, Anatolia 25, 1-26.
- Cesnola – Stern 1954 Cesnola, L., P. di, – L. Stern, Cypern, Seine Alten Städte, Gräber und Tempel, Leipzig.
- Chesterman 1974 Chesterman, J., Classical Terracotta Figures, London.
- Cumont 1926 Cumont, F., Fouilles de Doura-Europos (1922-23), Paris.
- Çevirici 1994 Çevirici, F., Kyme Terrakotaları (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İzmir.
- Çevirici 1998 Çevirici, F., Kültler Açısından Daskyleion Terrakotaları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Dundand 1979 Dundand, F., Religion Populaire en Egypte Romaine, Leiden.
- Farnell 1912 Farnell, L.R., The Higher Aspects of Greek Religion, London.
- Gjerstad 1935 Gjerstad, E. – J. Lindnos – E. Sjöqvist – A. Westholm, The Swedish Cyprus Expedition Finds and Results of the Excavations in Cyprus 1927-1931, Vol II, Stockholm.
- Hekler 1909 Hekler, A., 'Römische Gewandstatuen', Münchenerarchäologischen Studien dem Andenken Adolf Furtwängler gewidmet, München.
- Higgins 1954 Higgins, R.A., Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum I, London.
- Higgins 1986 Higgins, R.A., Tanagra and the Figürines, New Jersey.
- Jongkees 1948 Jongkees, J.H., 'New Statues by Bryaxis', JHS LXVIII, 29-39.
- Kaufmann 1913 Kaufmann, K.M., Ägyptische Terrakotten der Griechisch - Römischen und Koptischen Epoche, Cairo.
- L' Orange 1953 L' Orange, H.P., Studies on the Iconography of Cosmic Kingship in the Ancient World, Oslo.
- Laumonier 1958 Laumonier, A., Les Cultes indigènes en Carie, Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome, Paris.
- Leyenaar-Plaisier 1979 Leyenaar-Plaisier, P.G., Les Terres Cuites Grecques et Romaines, Tome I-II, Catalogue de la collection du musée national des antiquités á Leiden, Leiden.

- Libertini 1930   Libertini, G., *Il Museo Biscari*, Milano-Rome.
- Mollard-Besques 1963   Mollard-Besques, S., *Musée National du Louvre. Catalogue Raisonné des Figurines et Reliefs en Terre-cuite Grecs, Etrusques et Romains II*, Paris.
- Mollard-Besques 1972   Mollard-Besques, S., *Musée National du Louvre. Catalogue Raisonné des Figurines et Reliefs en Terre-cuite Grecs, Etrusques et Romains, III*, Paris.
- Newhall 1931   Newhall, A., 'The Corinthian Kerameikos', *AJA* 35, 22-30.
- Nilson 1941   Nilson, M.P., *Geschichte der Griechischen Religion*, 2-1, München.
- Ohm 1948   Ohm, T., *Die Gebetsgebärden der Völker und das Christentum*, Leiden.
- Price 1978   Price, T.H., *Kourotrophos, Cults and Representations of the Greek Nursing Deities*, Leiden.
- Rutkowski 1986   Rutkowski, B., *The Cult Places of the Aegean*, London.
- Schrader 1896   Schrader H., *Die Ausgrabungen am Westabhange der Akropolis*, *AM* XXI, 266.
- Smith 1916   Smith, A.H., *Recently Aquired Reliefs in the British Museum*, *JHS* 36, 65.
- Svoronos 1908   Svoronos, J.N., *Das Athener National Museum*, Band I, Athen.
- Thompson 1963   Thompson, D.B., *Troy, The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period*, *Supplementary Monograph III*, Princeton.
- Töppewein 1975   Töpperwein, E., *Die Terrakotten von Mamurtkale*, *AvP* XII, 79-87.
- Töpperwein 1976   Töpperwein, E., *Terrakotten von Pergamon*, *Pergamenische Forschungen Band 3*, Berlin.
- Uhlenbrock 1990   Uhlenbrock, J.P., *The Coroplast's Art*, New York.
- Vanderpool 1959   Vanderpool, E., 'News Letter from Greece', *AJA* 63, 279-283, Pl. 73-76.
- Walter 1910   Walter, O., 'Kniende Adoranten auf Attischen Reliefs', *JOAI* XIII, 229-244.
- Walters 1903   Walters, H.B., *Catalogue of the Terracotta in the British Museum*, London.
- Wiegand 1904   Wiegand, T. – H. Schrader, *Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Berlin.
- Winter 1903   Winter, F., *Die Typen der figürlichen Terrakotten*, Berlin und Stuttgart.
- Young 1955   Young, J. H. & S. H., *Terracotta Figurines from Kourion in Cyprus*, Philadelphia.

Fig. 1

Fig. 1a

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 3a

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 7a

Fig. 10

Fig. 8

Fig. 8a

Fig. 11

Fig. 9

Fig. 9a

Fig. 12

Fig. 12a

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 16

Fig. 15

Fig. 17

Fig. 18

Fig. 18a

Fig. 19

Fig. 19a

Fig. 20

Fig. 20a

